SANOATNI MODERNIZATSIYA QILISH ORQALI IQTISODIY O‘SISHNI JADALLASHTIRISH

Qulmurodova Sevinch Doniyor qizi
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti, Iqtisod yo‘nalishi 3-kurs talabasi
Abduxakimova Go‘zal Nasim qizi
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti, Iqtisod yo‘nalishi 3-kurs talabasi
Anorboyeva Mohinur Bahodir qizi
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti, Iqtisod yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda sanoatni modernizatsiya qilishning milliy iqtisodiyotni rivojlantirish va iqtisodiy o‘sish sur’atlarini jadallashtirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Sanoat korxonalarida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, energiya samaradorligini oshirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish masalalariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, O‘zbekistonda sanoat ishlab chiqarish hajmining o‘zgarish dinamikasi statistik ma’lumotlar asosida o‘rganilib, sohani modernizatsiya qilish jarayonida uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: sanoat, modernizatsiya, iqtisodiy o‘sish, investitsiya, innovatsiya, raqamlashtirish, avtomatlashtirish, ishlab chiqarish samaradorligi, texnologik rivojlanish.

Kirish. Bugungi globallashuv va kuchayib borayotgan xalqaro raqobat sharoitida sanoat tarmog‘ini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy salohiyatini mustahkamlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Sanoat iqtisodiyotning asosiy ishlab chiqarish tarmoqlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi yalpi ichki mahsulot hajmi, aholi bandligi,

eksport salohiyati, investitsion faollik va mamlakatning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va mavjud ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Modernizatsiya jarayoni faqat eskirgan uskunalarni yangilash bilan cheklanmaydi. U ishlab chiqarish boshqaruvini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, mehnat unumdorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va mahsulot sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishni ham o'z ichiga oladi. Mazkur jarayonlar natijasida korxonalarning ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi, mahsulot tannarxi pasayadi va bozordagi raqobatbardoshligi ortadi.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham sanoatni rivojlantirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish, mavjud korxonalarni texnologik yangilash va sanoat tarmoqlarini diversifikatsiya qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, kon-metallurgiya, mashinasozlik, kimyo, elektrotexnika, to'qimachilik, oziq-ovqat va qurilish materiallari sanoatida modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirish katta iqtisodiy ahamiyatga ega.

Asosiy qism. Sanoatni modernizatsiya qilish mamlakat iqtisodiyotining ishlab chiqarish salohiyatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy jarayondir. Ushbu jarayonning asosiy maqsadi mavjud ishlab chiqarish tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, texnologik jihatdan eskirgan uskunalarni yangilash, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va innovatsion yondashuvlarni keng joriy etishdan iborat.

Sanoat korxonalarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish birinchi navbatda mehnat unumdorligini oshiradi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonlariga avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, robotlashtirilgan uskunalar va raqamli monitoring texnologiyalarining joriy etilishi inson mehnatiga bog'liqlikni kamaytirib,

ishlab chiqarishdagi xatolar va ortiqcha xarajatlarni qisqartiradi. Natijada mahsulot ishlab chiqarish hajmi ortadi, sifati yaxshilanadi va korxonaning iqtisodiy samaradorligi oshadi.

Modernizatsiyaning yana bir muhim yo‘nalishi energiya va resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etishdir. Sanoat korxonalarida elektr energiyasi, tabiiy gaz, suv va xomashyodan samarali foydalanish ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, energiya sarfi yuqori bo‘lgan kon-metallurgiya, kimyo va qurilish materiallari sanoatida energiya samaradorligini oshirish iqtisodiy jihatdan katta ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda sanoat tarmog‘ining rivojlanishini baholashda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining yillar davomida o‘zgarishini tahlil qilish muhimdir. Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2020-yilda 368,7 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2021-yilda 456,1 trillion so‘mga, 2022-yilda 553,3 trillion so‘mga, 2023-yilda 659,0 trillion so‘mga va 2024-yilda 880,2 trillion so‘mga yetgan.

1-jadval. O‘zbekistonda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi dinamikasi:

Yillar	Sanoat mahsuloti hajmi (trln so‘m)
2020	368,7
2021	456,1
2022	553,3
2023	659,0
2024	880,2

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi SIAT ma’lumotlari asosida tuzilgan.

Jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida O‘zbekistonda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 368,7 trillion so‘mdan 880,2 trillion so‘mga yetgan. Ya’ni nominal qiymatda ishlab chiqarish hajmi qariyb 2,4 baravar oshgan. Ushbu o‘sish sanoat ishlab chiqarishining kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Biroq mazkur ko‘rsatkichlar nominal qiymatda ifodalanganligi sababli ularni faqat real ishlab chiqarish

o‘sishi sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Bunda narxlar o‘zgarishi ham hisobga olinishi kerak. Xususan, 2024-yilda sanoat ishlab chiqarishining fizik hajm indeksi 106,5 foizni tashkil etgan, bu esa real ishlab chiqarish hajmi 6,5 foizga oshganini anglatadi.

Sanoat ishlab chiqarishining o‘sishida ishlab chiqaradigan sanoat alohida o‘rin tutadi. Ushbu yo‘nalishda xomashyoni qayta ishlash, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Jumladan, kon-metallurgiya sanoatida zamonaviy qazib olish va qayta ishlash texnologiyalaridan foydalanish, elektrotexnika sanoatida mahalliylashtirish darajasini oshirish, to‘qimachilik sanoatida esa xomashyoni chuqur qayta ishlash orqali tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Sanoatni modernizatsiya qilishda investitsiyalar ham muhim ahamiyatga ega. Yangi texnologiyalarni xarid qilish, ishlab chiqarish liniyalarini yangilash, zamonaviy laboratoriyalar tashkil etish va korxonalarning infratuzilmasini rivojlantirish katta miqdordagi moliyaviy mablag‘larni talab qiladi. Shu sababli mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan foydalanish hamda sanoat korxonalarini uzoq muddatli moliyalashtirish tizimini rivojlantirish zarur.

Shuningdek, sanoatni raqamlashtirish iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Korxonalarda SCADA, ERP, IoT, sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etish ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida kuzatish, uskunalar faoliyatini nazorat qilish, nosozliklarning oldini olish va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Bunday texnologiyalar, ayniqsa, uzluksiz ishlab chiqarish jarayonlariga ega bo‘lgan kon-metallurgiya, energetika va kimyo sanoati korxonalari uchun muhimdir.

Shu bilan birga, sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim korxonalarda texnologik uskunalarning eskirganligi, zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish uchun moliyaviy resurslarning yetarli emasligi, malakali muhandis-texnik kadrlar taqchilligi, energiya sarfining

yuqoriligi va ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga tatbiq etish darajasining pastligi sohaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun sanoat korxonalarida texnologik audit o'tkazish, eskirgan uskunalarni bosqichma-bosqich almashtirish, muhandislik va texnik ta'lim yo'nalishlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan korxonalar hamkorligini kuchaytirish zarur. Bundan tashqari, energiya tejamkor uskunalar va ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish orqali sanoatning iqtisodiy va ekologik samaradorligini birgalikda oshirish mumkin.

Sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarga ustuvor ahamiyat qaratish maqsadga muvofiq. Texnologik jihatdan eskirgan uskunalarni zamonaviy, yuqori unumdor va energiya tejamkor texnologiyalar bilan almashtirish lozim. Korxonalarda SCADA, ERP, IoT va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarish zarur. Xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish, sanoat loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash kerak. Yuqori qo'shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish va eksport salohiyatini oshirish lozim. Oliy ta'lim muassasalari va sanoat korxonalari hamkorligini kuchaytirish, dual ta'lim va amaliyot tizimini rivojlantirish zarur. Ishlab chiqarishda energiya tejamkor texnologiyalarni qo'llash, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va resurslar sarfini kamaytirish kerak. Ilmiy-tadqiqot ishlanmalarini sanoatga tatbiq etish, texnoparklar va innovatsion ishlab chiqarish markazlari faoliyatini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, sanoatni modernizatsiya qilish mamlakat iqtisodiy o'sishini jadallashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va xalqaro raqobatbardoshlikni mustahkamlashning muhim shartlaridan biridir. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish,

investitsiyalarni jalb qilish va malakali kadrlar tayyorlash orqali sanoat korxonalarining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

O‘zbekiston sharoitida sanoatni modernizatsiya qilish jarayonlarini izchil davom ettirish, xomashyoni chuqur qayta ishlash, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish alohida ahamiyatga ega. Shu bilan birga, energiya samaradorligini oshirish va ekologik xavfsiz ishlab chiqarish usullarini rivojlantirish sanoat taraqqiyotining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlaydi. Demak, sanoatni modernizatsiya qilishga yo‘naltirilgan investitsiyalar va innovatsion islohotlarni samarali amalga oshirish mamlakatda ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, eksport salohiyatini oshirish hamda milliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi bo‘yicha statistik ma’lumotlar.

4. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi rasmiy materiallari.

5. Jahon bankining sanoat rivojlanishi, investitsiyalar va iqtisodiy o‘sishga oid tahliliy materiallari.